

Сексуальне функціонування людини крізь призму афективної нейронауки

<https://doi.org/10.67242/conference-2026-32>

Юрій Нагорняк, доктор філософії,

асистент кафедри кризової та клінічної психології, Донецький національний університет ім. В. Стуса, Вінниця, Україна

Вступ. Сексуальність людини є однією з фундаментальних основ, що забезпечує існування людства. В умовах соціальних викликів сьогодення спостерігається зростання кількості психотерапевтичних запитів щодо сексуальних порушень. Попри наявність значної кількості теоретичних підходів до пояснення сексуальності та сексуальної поведінки, нейропсихологічні механізми сексуальності залишаються недостатньо вивченими. Метою цього дослідження є теоретичний аналіз та формулювання гіпотез щодо ролі первинних афективних нейросистем у детермінації сексуального функціонування людини та його порушень. Обговорення. Наприкінці ХХ століття нейробіолог Яак Панксепп представив теорію афективної нейронауки (Panksepp, 1998). Спираючись на десятиліття нейробіологічних досліджень, він виділив сім спільних для усіх ссавців, первинних афективних систем: SEEKING (пошук), RAGE (гнів), FEAR (страх), LUST (пристрасть), CARE (турбота), PANIC (паніка) і PLAY (гра). Кожна з них має власну нейроанатомію, профіль нейромедіаторів та адаптивну функцію. Значна частина варіативності людської поведінки пов'язана з індивідуальними відмінностями в активності цих підкіркових емоційних систем (Davis, Panksepp & Normansell, 2003). Для їх операціоналізації розроблена психометрична «Шкала особистості афективної нейронауки» (ANPS) (Montag & Davis, 2018). На перетині афективної нейронауки та аналітичної психології Юнга була сформована концепція афективного ядра самості як первинної форми суб'єктивності (Alcaro, Carta & Panksepp, 2017). Синтезуючи положення афективної нейронауки з психоаналітичною теорією, Б. Лаймбюк розглядає любов та сексуальність у контексті взаємодії підкіркових мотиваційних систем з набутим досвідом ранніх об'єктних стосунків (Laimböck, 2022). Зіставлення функцій афективних нейросистем із симптомами сексуальних розладів (за МКХ-10), а також профілів їх нейромедіаторів дає підстави сформулювати гіпотези щодо детермінації порушень сексуального функціонування людини крайніми рівнями активності первинних нейросистем. Зокрема, нейроафективна система SEEKING, головним нейромедіатором якої є дофамін, при підвищеній активності провокує потребу в нав'язливому пошуку сексуальних стимулів, що клінічно відповідає проявам підвищеного сексуального потягу (F52.7). При зниженні її активності, навпаки, зникає апетентна складова бажання (F52.0). Дефіцит активності системи LUST, що пов'язана зі статевими гормонами, пригнічує як саме сексуальне бажання (F52.0), так і генітальну відповідь (F52.2). Натомість її надмірна активність, не підкріплена залученістю систем CARE та PLAY, створює передумови гіперсексуальної поведінки (F52.7). Зниження активності системи PLAY, яка пов'язана з ендогенними опіоїдами та дофаміном, позбавляє суб'єкта здатності до спонтанності та еротичної фантазії. Це блокує фазу збудження (F52.2), а також отримання сексуального задоволення (F52.1). Натомість надмірна ігрова стимуляція при дефіциті активності інших систем може супроводжуватися відразу до сексуального акту (F52.1). Тривала гіперактивація системи агресії RAGE, що нейрохімічно пов'язана із субстанцією P (substance P) та глутаматом, веде до

стійкого підвищення тону м'язів тазового дна, що відповідає клінічній картині вагінізму (F52.5) та диспареунії (F52.6). З іншого боку, наслідком пригнічення системи RAGE може бути емоційна байдужість до партнера разом зі зниженням статевого потягу (F52.0). Система FEAR з її норадреналін-кортизоловою основою є найбільш полісимптомною в порушеннях сексуального функціонування. Гіперактивація симпатичної нервової системи веде до недостатнього кровопостачання геніталій, що блокує збудження (F52.2) та оргазм (F52.3). А м'язовий спазм, викликаний страхом, може бути причиною передчасної еякуляції (F52.4), вагінізму (F52.5) та диспареунії (F52.6). Натомість зниження активності системи FEAR є передумовою гіперактивної сексуальної поведінки (F52.7). При надмірній активності системи CARE, яка опосередкована окситоцином і ендогенними опіоїдами, турбота та емоційне злиття пригнічують сексуальний потяг (F52.0). Натомість дефіцит активності CARE може бути причиною відсутності задоволення або сексуальної відрази (F52.1). Тривала гіперактивація системи PANIC, що пов'язана зі зниженням опіоїдної активності та підвищенням рівня CRF, зумовлює емоційну пригніченість із зниженням сексуального потягу (F52.0) та аноргазмією (F52.3). З іншого боку, низький рівень активності цієї системи не дозволяє сформувати стійку прив'язаність до конкретного партнера. Для достатньо хорошого сексуального функціонування необхідний складний і динамічний баланс участі всіх афективних нейросистем. Відповідно, у роботі з сексуальними порушеннями фокус психотерапевтичних інтервенцій має бути спрямований на активізацію пригнічених афективних нейросистем, зокрема SEEKING, PLAY, LUST та RAGE. Враховуючи, що образи уяви задіють ті самі нейронні субстрати, що й сенсорне сприйняття, можна зробити припущення щодо доцільності застосування імагінативних технік для досягнення зазначеної мети. Подальші дослідження передбачають емпіричну перевірку висунутих гіпотез, встановлення зв'язків між рівнями активності нейросистем і сексуальними сценаріями, а також дослідження впливу імагінативних методів психотерапії на активність афективних нейросистем. Висновки. В контексті афективної нейронауки сексуальна поведінка людини визначається імпульсами первинних підкіркових структур, що модеруються набутим досвідом об'єктних стосунків. Це дозволяє припустити, що повноцінне сексуальне функціонування потребує динамічного балансу в роботі нейроафективних систем, а пригнічення або гіперактивність окремих з них є передумовою його порушень. Відповідно, психотерапевтичні інтервенції мають бути спрямовані на відновлення збалансованої активності зазначених систем. Література: Alcaro, A., Carta, S., & Panksepp, J. (2017). The affective core of the self: A neuro-archetypal perspective on the foundations of human (and animal) subjectivity. *Frontiers in Psychology*, 8, 1424. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01424>; Davis, K. L., Panksepp, J., & Normansell, L. (2003). The Affective Neuroscience Personality Scales: Normative data and implications. *Neuropsychoanalysis*, 5(1), 57-69. <https://doi.org/10.1080/15294145.2003.10773410>; Laimböck, B. (2022). Erklär mir, Liebe. Liebe, Sexualität und die Motivationsssysteme. In F. Riffer, M. Sprung, E. Kaiser, & J. Burghardt (Eds.), *Sexualität im Kontext psychischer Störungen: Vielfalt der Normalität und Stellenwert in der Psychotherapie*. pp. 27-50. Springer. Montag, C., & Davis, K. L. (2018). Affective neuroscience theory and personality: An update. *Personality Neuroscience*, 1, e12, 1-12. <https://doi.org/10.1017/pen.2018.10>; Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195096736.001.0001>